

Is de kerstman een fascist?

Wie mocht menen dat de Duitsers hun vrij recente verleden nu stilaan wel verwerkt hebben, staat weer voor aap. Op 1 december 2006 meldde het ANP uit Berlijn dat de winkelketen Rossmann een kleine houten kerstman uit de rekken had gehaald en laten vernietigen omdat 'klanten' klaagden dat het figuurtje de verboden Hitlergroet bracht! Nu wisten wij al langer dan vandaag dat die Santaclaus een volkomen abjecte figuur is, maar dit is er toch over. Een woordvoerder van de firma zegde verbijsterd te zijn over de reactie: 'Het zag eruit of hij naar de hemel wees met zijn rechterarm, terwijl hij in de andere hand een zak droeg.'

Al wat langer geleden, tijdens Open Monumentendag in de herfst van 1998, zagen we in de sacristie (of een ander bijgebouw) van de Antwerpse Sint-Andrieskerk een op video omgezette 8mm-film uit 1936 met amateurbeelden van de inhuldiging van de nieuwe pastoor, E.H. Bloquaux. Men zag daarop mensen in gewone burgerkledij, jong en oud, leden van patronaten en allerlei bonden die, opstappend voorbij de nieuwe parochieherder, de groet brachten met gestrekte rechterarm. Allemaal fascistten?

Noch Romeins, noch Olympisch

Het is donderdag 7 juli 1938. In een zonovergoten Sint-Lambrechts-Woluwe worden de nieuwe lokalen van het 'Institut Royal de Sourds Muets et Aveugles' ingewijd door de primaat van België, Z.E. Josephus-Ernestus van Roey (1874-1961), afkomstig uit het Kempense Vorselaar. Na de plechtigheid – op weg naar de receptie met welverdiende verfrissingen? - schrijdt de kerkvorst in vol ornaat, gemijterd en omhangen met een koormantel die gehouden wordt door twee kanunniken, de kromstaf klemvast in de linkerhand over de speelplaats. Voor hem de geestelijkheid in superplie, achter hem een twintigtal stijfdeftige en piekfijn uitgedoste vooraanstaanden. De haag wordt gevormd door twee rijen frisse knapen, allen gelijk gekleed (met wat slechte wil zou men kunnen zeggen: geüniformeerd). De rij rechts van de kardinaal knielt, de rij links doet dat niet. Maar allen groeten zij op een manier die vandaag als hoogst merkwaardig zoal niet als volkomen ongepast wordt beschouwd!



Deze foto werd gemaakt op 7 juli 1938 door J. Quatannens van het Brusselse foto-agentschap Le Lynx. Hij verscheen een paar dagen later in het weekblad *Ons Land*, pagina 2

Iets minder dan een jaar later, we zijn dan al 1939, wordt in Turnhout een viervoudig jubileum gevierd: het veertigjarig bestaan van het Sint-Victorinstituut, het dertigjarig bestaan van zijn oudleerlingenbond, het twintigjarig bestaan van de daarbij horende toneelkring 'Pogen' en idem van zijn blad *De St. Victorsgalm*. Er was een gelegenheidsstoet die van de school over de Grote Markt naar een ontvangst door het stadsbestuur trok. In het zicht van de pui van het stadhuis brengen de jubilarissen, in zondags kostuum met of zonder hoed of pet, dezelfde groet¹. Niemand reageert verbaasd of geschandaliseerd. En dat is evenmin het geval wanneer enkele dagen later ter gelegenheid van het eerste congres van het Boerenfront ruim 12.000 deelnemers dwars door de hoofdstad achter hun vaandels naar het Sportpaleis in Schaarbeek marcheren, terwijl de congressisten het 'Boerenfrontlied' zingen 'en met gestrekte arm' groeten².

In een uitzending van de serie 'De Nieuwe Orde' van de omstreden Maurice de Wilde (1923-1998) op de BRT-televisie (op vrijdag 12 maart 1982) getuigde o.a. Maurits van Haegendoren (1903-1994) dat de zgh. Romeinse groet vooral werd gebracht door de West-Vlaamse KSA, maar dat de Waalse scouts het ook deden. Historiograaf Arthur de Bruyne (1912-1992) vond een paar dagen later in *'t Pallieterke* dat daaraan overdreven belang werd gehecht. 'Weet geen van beiden dan iets over de zogenaamde Olympische groet? Nooit beelden van een Olympiade gezien? Nooit gehoord over de zogenaamde

¹ Foto in *Zondagsnieuws*, 29.VI.1939.

² *De Week*, 2.VII.1939, p. 2.

'turnersgroet'? In mijn Wase Scheldedorp (Kruibeke, n.v.d.r.), in de jaren '20, werd zowel door de socialistische als door de katholieke turners op die manier gegroet. Op de door M. de Wilde getoonde filmstrook kon men overigens duidelijk zien hoe die groet van de KSA (...) anders was dan de zogenaamde fascistische groet.'

Het volstaat een verzamelband van een geïllustreerd magazine – laat ons zeggen: *Ons Volk*, anno 1926 of een andere publicatie uit dezelfde periode - te doorbladeren om te merken hoe bij allerlei profane en niet profane evenementen de mensenmassa indringend naar de hemel stond te wijzen! En ook historicus Frank Seberechts stelt in **Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie**³ dat de Romeinse groet in katholieke (en niet in het minst: christendemocratische!) milieus in de jaren '30 absoluut ingeburgerd was. Maar dat is dus duidelijk aan de late kant geschat! Hoog tijd om ons af te vragen waar die fameuze 'sportgroet' dan vandaan kwam en waar het eventuele verschil zit met de politieke versie.

Vage herkomst

Terwijl in de zomer van 1943 de Amerikaanse invasie van Sicilië in volle gang was, en met behulp van de maffia de Italiaanse en Duitse troepen stelselmatig achteruit werden gedreven, kon men in de Italiaanse pers allerlei beschouwingen lezen over de historische achtergrond van de fascistische groet⁴. Er werd op gewezen dat het gebaar van de opgeheven rechterarm in het antieke Rome vermoedelijk nooit als groet heeft gegolden. Te oordelen naar klassieke standbeelden werd het door Romeinse staatslieden en legeraanvoerders als Julius Caesar gebruikt om stilte te gebieden aan de menigte of de troepen. Zo'n beetje als de middeleeuwse volksmenner Jacob van Artevelde nu al sinds de 19^{de} eeuw staat te doen op de Gentse Vrijdagmarkt. Dat monument is een werk van de vrijzinnige kunstenaar Pieter de Vigne (1812-1877) en werd in 1863 vervaardigd, derhalve in tempore *non suspecto*. Toch staat – blijkbaar ongefundeerd - deze groet bij velen bekend als de 'Romeinse groet'.

Het gebaar werd in Italië overigens niet ingevoerd door de fascisten van Benito Mussolini (1883-1945) maar door Gabriele d'Annunzio (1863-1938) nadat deze op 12 november 1919 met zijn legionairs de stad Fiume op de Adriatische kust had bezet. De 'troepen' van de zwaar gedecoreerde vliegenier en oorlogsheld droegen een zwart hemd en groetten elkaar en hun leider met de opgestoken rechterhand. Het gebaar werd gemaakt bij wijze van eed om de heilige vaderlandse bodem te bevrijden van de Oostenrijkers. Kort nadien heeft de Duce dan inzake een en ander leentjebuur gespeeld⁵.

Sinds 1928, jaar waarin daar de Olympische Spelen werden gehouden, staat op het Stadionplein in Amsterdam (stadsdeel Oud-Zuid) het 2,5 m hoge door kunstenaars Gre Rueb (1885-1972) vervaardigde bronzen beeld van een naakte atleet die de zogeheten Olympische groet brengt. Dat kan beslist gelden als een stevige *terminus ante quem*: het gebaar moet op dat ogenblik, het einde van de jaren '20, al geruime tijd stevig ingeburgerd zijn geweest. Maar het ontgaat ons daarbij volkomen wat het (alleszins subtiele) verschil mag wezen met zijn politieke evenknie. Als je dan ook nog in rekening

³ Davidsfonds en Perspectief Uitgaven. Leuven-Gent, 1994, p. 27. Leerrijk zijn ook de foto's in Louis van ROY, **Het taboe van de kollaboratie**, DNB/Uitgeverij Pelckmans, Kapellen, 1987.

⁴ *Volk en Staat (B)*, 15-16.VIII, 1943, p. 2.

⁵ Gianni SELVANI, **Der Fall D'Annunzio**, in: Michaela NAMUTH (ed.), **Modell Italien? Neues aus dem Land der Traditionen**, Edition Universitas, Stuttgart, 1990. De auteur is 'Kultur- und Pressereferent am italienischen Generalkonsulat' in Frankfurt.

neemt de behoorlijk slordige wijze waarop de vrij bekende Oostenrijks-Duitse staatsman Adolf Hitler (1889-1945) de in zijn partij voorgeschreven groet placht te brengen, is het helemaal gekkenwerk om nog een verschil te kunnen of zelfs maar te willen ontdekken. Want dan blijken de sporters wis en waarachtig stram en stoer in houding te staan terwijl Adolf alleen maar wat saluerend met zijn voorarm zwaaide – zie de eindeloos beschikbare filmbeelden. Het mag ondertussen duidelijk zijn: wat Mussolini ontleende aan D'Annunzio, werd op zijn beurt door Hitler overgenomen. Maar toen was het hek al een tijdje van de dam...

In heel Europa

Tijdens het interbellum beleefde extreem-rechts (van toen!) zijn hoogconjunctuur! De desastreuze gevolgen van de Grote Oorlog, wat later nog versterkt door de economische wereldcrisis van 1929 met zijn miljoenen werklozen in een tijdperk zonder veel sociale voorzieningen, zorgden voor een dankbaar en massaal potentieel van aanhangers, van overtuigde militanten tot opportunistische meelopers. De tijdsgeest blies in hun volle zeilen. Zoals 'links' (of wat daarvoor moet doorgaan) na de Tweede Wereldoorlog (en zeker na 1968) vormde 'rechts' (of wat daarvoor moet doorgaan) toen de hoofdstroom van het politieke denken, het maatschappelijke middenveld en – niet in het minst - de intellectuele en artistieke avant-garde. In zowat alle Europese landen, maar ook buiten ons oude en vermoeide werelddeel, staken allerlei 'fasciserende' bewegingen de kop op. En allen namen zij - in meer of mindere mate - de vormen en gedachten, de inhoud maar misschien vooral de uitwendige parafernalia van hun succesrijkste model, de Italiaanse *fasci di combattimento* zoals die op 23 maart 1919 in Milaan officieel waren gesticht, met gretigheid over. Van de *Falange* in Spanje, over de bonte verzameling fascistische groepen en groepjes in Frankrijk tot de *Nasjonal Samling* in Noorwegen, allemaal groetten ze geestdriftig en uitdagend elkaar, hun leiders en hun politieke tegenstanders met min of meer gestrekte rechterarm. (De vraag dient hier minstens gesteld in hoeverre deze 'fascistengroet', eventueel partieel, ook geen reactie was op de 'vuistgroet' van de doctrinaire socialisten en communisten - nauw verwant met fascisten en nationaal-socialisten, maar iets zuiverder in de marxistische leer – die met de linkerhand diende gemaakt: wie was eerst?)

Ook voor vrouwen zeer geschikt

'De Graal' was een Rooms-katholieke beweging voor meisjes en juffrouwen in Nederland (1929-1942). Deze groepering voor jongere vrouwen was nodig, aldus promotor en bezieler prof. J. van Ginneken s.j. (1877-1945), omdat 'de vrouw tot nu toe door de katholieke Kerk op geheel onvoldoende wijze is geëxploiteerd'. 'Behalve het uniform was de Graalgroet het teken van herkenning voor andere Graalleden. Deze was gebaseerd op de oude Romeinse groet. De eerstaangekomene zegt 'Excelsior', de ander antwoordt 'Alleluja' en vervolgens zeggen beiden, de rechterarm schuin naar voren strekkend: 'Vooruit'⁶. Een vrij omslachtige procedure als u het ons vraagt, maar de foto's liegen er niet om! En ook in het doorgaans als morsig omschreven zuiden der Nederlanden bracht begin der jaren '30 meer dan één 'Maagd van Vlaanderen' die verdachte groet, al dan niet omringd door medeplichtigen van de Vrouwelijke Katholieke Studerende Jeugd⁷.

⁶ Hilde van OOSTRUM, **Kleurig, kwiek en katholiek**, in: *Vrij Nederland*, 28.VIII.1982, kleurkatern.

⁷ Marnix BEYEN, **Op wacht bij het erf. Jeugdbewegingen en historisch besef in Vlaanderen, 1920-1966**, in: *Cahiers/Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. VIII, p.

Belgique

In het tusseoorlogse België waren de aanhangers van Joris van Severen (1894-1940), Léon Degrelle (1906-1994) en een aantal hyperpatriottische fascio's de eersten om met gestrekte rechterarm te groeten. In het Verdinaso hoorde bij dat gebaar de uitroep 'Heil Dinaso'⁸. Vanaf 6 oktober 1940 werd dat, op voorstel van DMO-commandant Jef François (1901-1996) en op bevel van leider Emiel Thiers (1890-1981), 'Heil Van Severen' - in herinnering aan de in mei van hetzelfde jaar in Abbeville vermoorde legendarische en inspirerende stichter van de beweging. De VNV-volgers van Staf de Clercq (1884-1942) groetten sinds de landdag van 1935⁹ op identieke wijze maar zegden daarbij 'Hou Zee', 'de levenskreet van het Deltaland aan de Noordzee'¹⁰! Landsleider Jef van de Wiele (1903-1979) vond tijdens de Duitse bezetting 'die lauwe zee' dan weer niks en groette net als de rest van zijn DeVlag onverkort met 'Heil Hitler'. Het Vlaamse huis heeft inderdaad altijd al vele kamers en kamertjes gekend - maar wellicht keek in 1939 niemand nog echt vreemd op wanneer hij zo begroet werd. Naast politieke motieven waren er overigens, althans volgens de merkwaardige Brasschaatse dokter Jules Bussens¹¹, nog andere goede (o.a. hygiënische) rekenen om het handdrukken 'tenzij in plechtige omstandigheden' maar beter helemaal af te schaffen.

Duitsland

Voor zover wij weten is de 'Duitse' groet voor burgers nooit verplicht geweest onder het nationaal-socialistisch regime maar natuurlijk wel massaal gebracht. Ernst Jünger sprak dan ook van 'het sterkste symbool van vrijwillige dwang of gedwongen vrijwilligheid. De enkeling brengt die groet wanneer hij (...) individueel zichtbaar is, (...) anoniem reageert hij er echter niet op'¹². En dat zal naarmate het uiteindelijk resultaat van de oorlog steeds duidelijker werd er wel niet op gebeterd zijn. Doch in het leger werden in extremis nog de politieke puntjes op de i gezet. Na de mislukte aanslag op Hitler in de Wolfsschanze bij Rastenburg (Oost-Pruisen) maakte rijksmaarschalk Hermann Göring (1893-1946) met ingang van 24 juli 1944 de Duitse groet verplicht in de ganse Wehrmacht, in plaats van het militaire saluut door de rechterhand aan de rand van de hoofdbedekking te brengen¹³. Wie vanaf dat moment nog op de traditionele militaire wijze groette, klasseerde zich meteen als 'politisch unzuverlâssig'. Aan de afloop van de oorlog heeft dit - zoals men weet - echter niets meer veranderd...

Naoorlog: rebelse balorigheid

In december van het jaar waarin de Tweede Wereldoorlog (of liever: de tweede fase van de Grote Enthousiaste Europese Zelfmoord) eindigde, vond in Londen een bijeenkomst plaats van meer dan duizend mannen en vrouwen die - als leden van de

⁸ 'Heil 't Dinaso' schrijft Arthur de Bruyne in 't *Pallietkerke*, 13.XII.1956. Is dat zo?

⁹ Getuigenis van Jef van Dingenen, in: *Broederband*, september-oktober 1990, p. 11-12.

¹⁰ Zo omschreef het F.V. (Ferdinand Verknoeke?) in: *Volk en Staat (A)*, 12.VII.1944, p. 1.

¹¹ *Vaderland en Arbeid*, mei 1939. Wellicht gaat het hier om een contra-nummer dat niet in de 'reguliere' serie van dit nationaalsocialistisch maandblad past. Bussens werkte immers eerst mee aan het blad en was zelfs verantwoordelijke uitgever maar verdween na een ruzie uit de redactie. Wij hopen 'eerlang' hier of elders een bijdrage over hem te kunnen brengen.

¹² Ernst JÜNGER, *Parijs dagboek 1941-1943*, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam, 1986, p. 251.

¹³ *Berkenkruis*, november 1990, p. 31.

British Union of Fascist – tijdens de oorlog in hun eigen land geïnterneerd waren geweest op basis van verdedigingswet '18-B'. Zij droegen bijna allen een uniform en brachten hun gewezen leider sir Oswald Mosley (1896-1980) de fascistische groet, of beter: 'den Nazi-groet', zoals *De Nieuwe Gazet* op indringende wijze wist te melden¹⁴. Op de vraag hoe het kwam dat zulke fascistische betoging in het UK mogelijk was, antwoordde een lid van de regering: 'Dit land is een vrij land!', en daar had de Antwerpse liberale krant niet van terug. Vroeger reeds, in augustus 1945, zou de Antwerpse socialist Camille Huysmans (op de hem eigen sardonische wijze) gezegd hebben: 'Je connais un auditeur qui pendant des semaines a voulu rechercher si le fait de lever le bras pour saluer un ami n'était pas un geste hitlérien'¹⁵.

Twee jaar later in Het Edel Land: vijf jongelui, waaronder één meisje, allen studenten uit de omgeving van Gent, zingen met gestrekte arm het 'Wilhelmus' op het puin van de IJzertoren. De politie maakt een einde aan hun optreden. De pers noemt het 'Een zonderlinge "Vlaamse Manifestatie"¹⁶.' Wij geloven niet er ver naast te zitten als wij dit zien als een vertoond maar onmachtig gebaar van protest tegen de brute almacht van de Belgische staat die – in volle repressieperiode, met de onregelmatig weerklinkende salvo's van de executiepelotons op de achtergrond – het blijkbaar nodig vond dit katholieke en Vlaams-nationale symbool bij uitstek ongestraft te laten vernietigen. Daarom ook op de (door de CVP haast doodgeknuffelde) Zangfeesten en IJzerbedevaarten die verboden en verguisde groet tijdens het uitvoeren van de nationale hymne. Het beoogde resultaat bleef niet uit: de Belgicisten met hun tricolores bleven voortaan weg. Van die geest van jeugdige maar taaie opstandigheid, recht krabbelend uit de diepste vernedering, legt Karel Dillen (1925-2007) een bevoorrechte getuigenis af in zijn pamflet **Wij, marginalen**¹⁷. En zo werd (of bleef) het een staatsgevaarlijk symbool dat door het gerechtelijk apparaat op 'passende' wijze werd benaderd.

In 1948 wordt Willem de Meyer (1899-1980) door het Krijgshof tot één jaar voorwaardelijk veroordeeld. "Want de voorzitter is er tijdens het proces over gestruikeld dat betichte, bij het aanleren van het lied 'Als de brem bloeit' de kinderen onder het uiten van de slotkreet 'Jochei' hun arm liet opheffen, zij het dan ook als spontane uiting van vreugde. De voorzitter merkte op dat het de rechter- en niet de linkerarm betrof, wat dus alleszins een eerste opleiding voor het brengen van de Houzee-groet moest zijn" kon men toen lezen in de schamperende kolommen van 't *Pallieterke*¹⁸.

Eigentijds

We zijn – ook de braafste en meest meegaande onder ons – allemaal wel de fascist van iemand die nog braver en nog meegaander is. Wie ooit al meeliep in een Vlaamse betoging (ook de braafste enz...) kent ze dus: de niet altijd anderstalige medelanders

¹⁴ *De Nieuwe Gazet*, 18.XII.1945, p. 2.

¹⁵ Louis VAN ROY, **Brieven aan een Kardinaal. Bijdrage tot de studie van de na-oorlogse periode**, Uitgeverij Oranje – De Eenhoorn, Wielsbeke, 1994, p. 69.

¹⁶ *De Nieuwe Gazet*, 29.VIII.1947, p. 3.

¹⁷ Uitgeverij A.M.U., Antwerpen, 1987, p. 24-25. Zelfs de rechtlijnige en verstandige jezuïet pater Stracke (1875-1970) schroomde zich toen niet bij het zingen van de 'Vlaamse Leeuw' de arm te strekken!

¹⁸ 't *Pallieterke*, 18.XI.1948, p. 3.

die met aandoenlijke geestdrift en onder voortdurend luid gekrijs langs de kant zich ophoudend, de misdadige deelnemers erop wijzen hoe hoog de sneeuw wel niet ligt in Siberië. Waar de artillerie ooit het laatste argument des konings heette te zijn (*regis ultima ratio*), blijkt dit het finale 'argument' der minbegaafden. Als het ridicule kon doden, zouden de begrafenisondernemers na een dergelijke manifestatie bezwijken onder de werkdruk.

Gui van Gorp